

Muzica, antropologia și axiologia în hermeneutica lui Petre Brâncuși

Prof. Univ. dr. Grigore Drondoe

Motto: „ Emoția produsă de muzică răscolește în orice om predispoziția de a pune probleme și de a răspunde la ele, de a lua atitudine în fața vieții. ”¹

G. Călinescu

Foiletarea scrierilor și componisticii lui Petre Brâncuși face superfluă încercarea mea de a dovedi că pentru acest cărturar muzica se identifică cu OMUL și emoțiile acestuia, cu binele și frumosul, cu ataraxia și nirvana. Mi se pare perenă opinia lui M. de Cervantes: „Acolo unde ajunge muzica nu mai poate sălășlui răul. Muzica vindecă sufletele sfârșite și ușurează suferințele cărora le dă naștere spiritul.”

Muzicologul și compozitorul Petre Brâncuși aduce dovezi peremptorii cu care ne spune că omul și umanitatea, ontogenetic și filogenetic au înjghebat și dezvoltat muzica necesară omului real și lumii în ansamblu. Muzica și practicile muzicale au facilitat amplificarea civilizației. Se impun aici, ca adjuvante de netăgăduit, arheologia, etnologia, etnografia, epigrafia, domeniile lingvisticii, istoria gândirii și alte domenii ce întregesc sfera înțelegerii, apariției și dezvoltării culturii muzicale. Trimiterile lui Petre Brâncuși la Ch. Darwin, Herbert Spencer, Karl Stumpf, Karl Bucher, Wallascheck, R. J. Gruber etc., pun în evidență nu numai erudiția de temut a cărturarului român, ci și izbutitele sale hermeneutizări privitoare la muzică și muncă, la muzică și dorința omului de a birui răul și aprofunda binele. Dar muzica este un mijloc de exprimare, de stilizare și generalizare, este un act reflectoriu ce se fundamentează pe dezvoltarea gândirii și conștiinței omenirii. Antropolog profund și hermeneut notoriu, Petre Brâncuși limpezește inteligibil: „*Formele de manifestare cu caracter artistic se cristalizează paralel cu evoluția omenirii de la stadiile primare spre cele superioare, prin folosirea unor procedee bine determinate, devenite tradiționale, în permanent contact cu faptele reale, nemijlocite ale vieții, cu particularitățile social-istorice. Abia atunci când întruchiparea în imagini este implicată, când diferitele aspecte ale realității pot fi percepute pe cale emoțională, când relațiile omului cu natura și cu semenii săi sunt redată într-o anumită modalitate artistică, se poate vorbi de cristalizarea elementelor de artă muzicală.*”² Este, indubitabil, cărturarul din Brădicenii Gorjului un antropolog muzical. El pune iscusit muzica

¹ M. de Cervantes; Don Quijote, vol. II, p. 34; vol. I, p. 28

² Petre Brâncuși; Istoria muzicii românești, Ed. Muzicală, Buc., 1969, p. 12-13

și evoluția ei în relație cu omul, cu știința care studiază originea și evoluția acestuia. Petre Brâncuși pornește de la convingerea că antropologia studiază omul, că ea este o configurație de direcții diverse de studiere a omului, direcții în care muzica, arta nu ocupă un loc periferic. Emil Cioran, în lucrarea „Antropologia filosofică” demonstrează că această știință a apărut odată cu încercarea omului de a-și înțelege esența și destinul său, deci când omul sustras asimilării naive în obiectivitate s-a diferențiat de lumea înconjurătoare devenind, totodată, conștient de această diferențiere. Astăzi, spune Emil Cioran, antropologia filosofică are o relativă independență față de domeniile care vizează indirect omul. Mai mult chiar, se poate vorbi de o situație de supraordonare a antropologiei, în raport cu celelalte discipline filosofice³. În această perspectivă antropologică, muzicologul și compozitorul Petre Brâncuși împreună cu G. Uscătescu, Emil Cioran, Mircea Eliade, G. Călinescu, V. Conta, G. Coșbuc, C. Negruzzi etc., explicit ori implicit stăruie asupra antropologiei muzicale ce-și propune cunoașterea de către om a omului și decuparea relativei independențe a artei muzicale. Muzica a decelat din totdeauna diferențele individuale dintre oameni, condiția omului, concepția teologică și teleologică asupra omului.

Pentru Petre Brâncuși muzica este arta ce exprimă sentimente, stări, idei, veselie și măreția, durerea și mulțumirea, eroii și propășirea, armonia și mângâierea, frumosul, sfințenia și pioșenia. G. Coșbuc e convins că: „*Melodia a contribuit... la perpetuarea poeziei. Cântecul învață pe oameni iubire și ură, el îi învață să plângă ori să se bucure de viață.*”⁴

În hermeneutica lui Petre Brâncuși muzica este prezentată ca epistemologie, ca imagine a naturii umane și devenirii omului. Muzica nu poate omite condiționarea omului de mediul în care trăiește și cu care constituie un ecosistem. Acest muzicolog și compozitor a pledat pentru muzica de tip ontologic, în favoarea muzicii ce reflectă bazele existențiale ale omului și umanității. Profund și elocvent Petre Brâncuși caligrafia: „*Bogăția și originalitatea culturii muzicale românești, expresie a multiplelor resurse spirituale ale poporului roman, exprimă cu patos vigoarea și bucuria de a trăi..., revolta și mânia din vremurile de grele încercări, încrederea nestrămutată în izbândă..., bucuria generoasă de a munci și de a crea liber.*”⁵

Din vremuri imemorabile muzica a fost considerată protectoare a virtuților naționale, apărătoare peremptorie a conștiinței de sine a românului, a tradițiilor naționale și universale, a formelor și eforturilor de elevare spirituală, morală, deontologică, axiologică. Ethosul românesc specific din arta noastră muzicală a vădit, în multimilenara sa devenire, și o vocație axiologică, critică și evaluatoare europeană dar și mondialistă. Direct ori mediat și românii au oferit culturilor altor

³ Emil Cioran; *Antropologia filosofică*, Ed. Pentagon-Dionisos, Craiova, 1991

⁴ G. Coșbuc; *Opere*, vol. IV, Ed. pentru literatură, Buc. 1979, pp.169, 566-567

⁵ Petre Brâncuși; *Istoria muzicii românești*, Ed. Muzicală, Buc., 1969, p. 7

popoare împrumuturi ce pun pe piedestal umanismul și propensiunea axiologică și deontologică a cuprinzătoarei noastre creații ideatice și behavioriste. Încă în anul 1975, Dan Zamfirescu nota: „*Am asimilat aproape exhaustiv - cum au arătat Ioan Bogdan și Emil Turdeanu - produsele culturilor sud-slave, inclusiv traducerile din cultura greacă bizantină. Am asimilat cultura greacă post-bizantină, ca și elementele importante din cultura rusă și ucraineană Am dat, la rândul nostru, elemente de cultură tuturor acestora. Dar în același timp am asimilat din Apus Umanismul, Reforma, Contrareforma, fie prin intermediul Ungariei și Poloniei, fie prin contacte directe cu centrul însuși al culturii europene.*”⁶

Petre Brâncuși a abordat **sui-gensis** problematica antropologiei, axiologiei și deontologiei, decupând conexiunile lor dialectice. Acest cărturar cu o robustă profunzime intelectuală și ideatică, cu propensiune neostoită în sfera realului, a analizei și sintezei, abstractizării și generalizării așează omul și filosofia lui în contextul unor cuprinzătoare coordonate socio-culturale, atitudini axiologice și comportamentale. În cărțile și componistica profesorului Petre Brâncuși pot fi găsite pagini fulminante privitoare la rolul și rostul societății, familiei, școlii, bisericii în dăltuirea și sculptarea omului, în obiectivarea vocației demiurgice, creatoare și de armonie a acestuia. În contextul filosofiei omului **muzicologul și compozitorul gorjean a dezvoltat o filosofie a valorilor, cu acribie cognitivă și înțelegere hegeliană, abordează elemente de filosofia istoriei și geografie culturală.** El, Petre Brâncuși, stăruie asupra tezei conform căreia muzicologia comparată și conștiința de sine a muzicii românești, de la lira preorfică, la Miorița și lucrările contemporanilor, muzica acestui neam se constituie într-un psalm emoționant, oglindă a luptei, jertfei și gloriei a celor care ne-au precedat, chemare de profunzime patriotică, de nesecată demnitate națională. Persuasiv și preventiv cărturarul Petre Brâncuși atenționează: „*Elevata specificitate a glasului nostru în concertul popoarelor, idealul civic al bărbaților luminați și cărturarilor înflăcărați se cer reconsiderate în lumina sincronizării globale a artei muzicale românești cu fenomenul sonor european.*”⁷

Este indubitabil că arta noastră muzicală, cultura în ansamblul ei, poartă antinomii și confruntări raționale și afective din care își trage seva idea de frumos și creativitate, de visare utopică și îndoială carteziană. Aici își au rădăcina spiritele subtile, neliniștite, căutătoare de cărări, în care și prin care se poate descoperi lumea nevăzută din incomensurabilul spațiu sonor al artei muzicale autohtone ce amalgamează ca într-un creuzet onticul cu axiologicul și deonticul.

Pledând pentru identitatea noastră spirituală, pentru suveranitatea culturală a românilor, gorjeanul P. Brâncuși face pertinente trimiteri la Bălcescu și

⁶ Dan Zamfirescu: *Permanența patriei*, Ed. Eminescu, Buc. 1975, p. 167

⁷ Petre Brâncuși: *Muzica românească și marile ei primeniri*, vol. I, Ed. Lumina, Chișinău, 1993, p. 6

Kogălniceanu, Alecsandri și Bolintineanu, George Enescu și Paul Constantinescu, Spătaru Milescu, Ion Neculce, Constantin Brâncoveanu, Sigismund Toduță și Cornel Țăranu, Lucian Blaga, Octavian Goga, Gheorghe Dumitrescu, Tudor Jarda, Mihail Andricu și Alexandru Zirra, Sabin Drăgoi, Mircea Chiriac, Ion Dumitrescu etc., etc. Lesne de înțeles că făcând trimeri la istorie, Petre Brâncuși detaliază un concept cu adânci reverberații socio-civilizatoare. Este vorba de ceea ce numim „devenire”. Devenirea omului, devenirea culturii și civilizației, devenirea valorilor, a ideilor și behaviorismului, a școlii și instituțiilor ce aprofundează cinstea, demnitatea și mândria că se spune: „*iată un om între oameni!*” Acest muzicolog și compozitor a încastrat și obiectivat conceptul „devenire”, i-a reliefat dimensiunile ontice, a arătat că muzica și cultura muzicală vin din istorie și legendă, din plâsmuirile de vers și viers ce definesc, fără tăgadă, incontestabil demnitatea și profunzimea sentimentelor românului și încordarea neostoită de ridicare spre lumină, spre ordine și armonie ancestrală, spre valorile care definesc omul - OM. Ca și George Breazu, pluralul cărturar gorjean face pertinente trimeri la mitologie, la sistemele sonore străvechi, la ritualuri și serbări populare care au catalizat devenirea fulminantă a culturii muzicale românești și adevărilor perene pe care ea, indubitabil, le poartă explicit ori implicit. „Devenirea” brăzdează și opiniile lui George Breazu: „*Din acele străfulgerări de muzică străveche, pe care le descoperim până în zilele noastre, în conștiința românească, străbătând veacuri de transformări, s-a alcătuit cu vremea sufletul muzical al poporului, autentic, caracteristic, mărturie vie și concludentă asupra aspirațiilor noastre...*”⁸ Avem și de data aceasta dovada peremptorie că muzica românească a apărut și s-a amplificat, ideatic și emoțional, în perspectiva timpului, ca un aliaj de forme modelatoare, adânc înrădăcinate în pământul străbunilor, unitatea ei întemeindu-se pe unitatea de limbă, de simțire, de năzuințe, rămânând până azi neclintită, înfruntând vitregiile trecutului și furtunile istoriei. Vicisitudinile au „condamnat” românul la un rafinament particular de „dor” și „doină” de gândire simbolică, sintetică și evaluatoare. Etosul specific sufletului și cântecului nostru poartă o imensă înrăurire morală și deontologică, dă contur și celebrare imnică vieții și morții. Etosul spiritualității românești așează pe un superior pedestal substanța antropologică și axiologică a acestei arte și culturi. Exegeza dovedește că farmecul și vraja muzicii s-a repercutat și se repercutează asupra oamenilor și animalelor. Muzica este capitol al antropologiei, axiologiei și deontologiei prin înclinația ei spre meditația fecundă, prin funcția ei educativă, prin ajutorul pe care îl dă omului să prefigureze virtuți umaniste și umanizatoare. Etalând o vastă cultură din cele mai diverse domenii ale creației spirituale a omului, dovedindu-se un percutant și fecund

⁸ George Breazu: Pagini de istoria muzicii românești, vol. I, Ed. Muzicală, Buc., 1966, p. 85

antropolog și filosof al istoriei, Petre Brâncuși analizează rolul și rostul muzicii în procesul de adâncire a progresului și civilizației, a valorilor majore de dreptate, independență, demnitate și suveranitate.

Întinsa și percutanta radiografiere a istoriei muzicii românești și nu numai, îi facilitează cărturarului P. Brâncuși opinia, niciodată perisabilă, că acest profund exercițiu spiritual poartă momentele nodale ale ontosului uman, bucuriile și întristările adânci, dragostea, munca, înmormântarea, fenomene ce reflectă, asimilează și promovează trăirile intense ale omului și colectivităților umane „... *tulburătoarele opțiuni și stări de spirit, credințele și năzuințele individuale sau obștești.*”⁹ Mi se pare superfluu să mai zăbovesc asupra paginilor prin care acest cugetător de substanță dovedește că muzica reprezintă un factor esențial de înnobilare a conștiințelor. Muzica și poezia reflectă armonia sufletului, sunetele naturii, imnul sacru al acesteia.

În perspectiva ontologică, antropologică, axiologică și deontologică, Petre Brâncuși așează învățământul muzical bisericesc întemeiat pe sistemul psaltic și chemat să formeze duhul obștei și simțirea tinerimii, înnobilarea simțurilor omenești în genere și sufleteasca mângâiere a binecredincioșilor, cu implicații sociale, patriotice, etice și comportamentale. Întâlnim la acest filosof al culturii radiografii de profundă rigoare științifică, exegeză de actuală relevanță privitoare la mobilitatea gândirii umane, la neliniștea interioară provocată de varii incertitudini și vicisitudini. Omul de cultură, Petre Brâncuși, persuasiv ne spune că muzica este graiul în care se oglindesc și metamorfozează însușirile psihice ale omului. Radiografiind filiația concepțiilor estetice, pedagogul și muzicologul, la care ne raportăm, accentuează că muzica exaltă virtuțile, că viersul este un autentic document uman în care se dezvăluie universalul, orizontul spiritual care conexează marile culturi ale umanității. Personalitatea pedagogului, muzicologului, compozitorului și exegetului de științifică substanță, Petre Brâncuși, se interferează cu convingerea stenică ce reliefează adevărul că muzica nu este pur speculativă, ea este o structură spirituală luxuriantă, producătoare de uimire și desfătare, fiind emanația unor straturi de esență a sufletului uman.

Lesne de înțeles că muzicologul și compozitorul Petre Brâncuși nu reduce muzica la obositoare abstracții. Pentru acest gânditor, muzica reflectă și conservă condiția umană, înlătură vanitatea și adăpostește, ca într-un sanctuar, moștenirea perenă a înaintașilor, căutând să o sporească. Muzica este un mijloc de seamă de autoexprimare a conștiinței naționale, de redare a virtuților și vrierilor omului, dorul și aleantul cu care acesta (omul) își parcurge cărările ontosului.

Tot ce avem de la Petre Brâncuși convinge că omul este un demiurg, un vizitor, un sceptic și că zestrea infailibilă a acestuia este munca, lupta, ideea și

⁹ Petre Brâncuși: *Muzica românească și marile ei primeniri*, vol. II, Ed. Muzicală, Buc., 1980, pp.27-28

crediința. Găsim la muzicologul și compozitorul gorjean dovezi peremptorii care explică în profunzime convingerea lui J. Michelet conform căreia: „Omul este propriul său Prometeu” și ne arată că V. Alecsandri cu temei rostea: „Omul este o taină, viața lui e un vis.” Sunt aici adevăruri care nu lasă loc îndoielii.